

ΑΝΩΤΑΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΕΙΡΑΙΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

**ΑΝΩΤΑΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΛΗΜΝΟΥ»

Επιμέλεια

Ντάλης Χρήστος Α.Μ. 14761

Επιβλέπων καθηγητής – εισηγητής

Κος Παπαηλίας Θεόδωρος

Πειραιάς

Φεβρουάριος, 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	4
Η ΛΗΜΝΟΣ	4
1.1 Περιγραφή 1 ^{ου} Κεφαλαίου	4
1.1.1 Η Λήμνος και ο Δήμος Λήμνου	4
1.1.2 Η Ιστορία της Λήμνου	7
1.1.3 Γεωγραφία της Λήμνου.....	12
1.1.4 Αρχαιολογικά Μνημεία και Αξιοθέατα της Λήμνου	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	19
ΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΙ ΤΟΜΕΙΣ ΣΤΗΝ ΛΗΜΝΟ	19
2.1 Περιγραφή 2 ^{ου} Κεφαλαίου	19
2.1.2 Πρωτογενής Τομέας.....	19
2.1.3 Δευτερογενής Τομέας	22
2.1.4 Τριτογενής Τομέας	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	25
ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΛΗΜΝΟΥ.....	25
3.1 Περιγραφή 3 ^{ου} Κεφαλαίου	25
3.1.2 Χωροταξικός Σχεδιασμός Λήμνου.....	25
3.1.3 Προβλήματα που Χρήζουν Αντιμετώπισης στην Λήμνο	27
3.1.4 Προώθηση και Ανάπτυξη του Τουρισμού στην Λήμνο.....	30
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	35
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	36

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Χρήσης γης Δήμου Λήμνου.....	20
Πίνακας 2: Κατανομή Τουριστικών και Συναφών Επιχειρήσεων (2007).....	24

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία στοχεύει στην παρουσίαση της ανάπτυξης της Λήμνου. Μέσα από τις επιμέρους ενότητες της παρουσιάζεται η ιστορία, η γεωγραφία, η οικονομία, οι δυνατότητες και οι αδυναμίες του τόπου.

Το πρώτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο γενικά στο νησί. Παρουσιάζονται όλες οι απαιτούμενες πληροφορίες γεωγραφικές, ιστορικές, και κοινωνικές, καθώς επίσης ο Δήμος Λήμνου. Το δεύτερο κεφάλαιο σχετίζεται με τους παραγωγικούς τομείς του νησιού. Συγκεκριμένα γίνεται αναφορά στον πρωτογενή, τον δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα και την συμβολή του καθενός στην οικονομία του νησιού.

Στο τρίτο κεφάλαιο, έχοντας ως γνώμονα τα στοιχεία των δύο προηγούμενων κεφαλαίων, στα οποία ουσιαστικά γίνεται αναφορά στα συγκριτικά πλεονεκτήματα αλλά και μειονεκτήματα του νησιού, παρατίθενται παρεμβάσεις οι οποίες θα ωφελήσουν την ανάπτυξη του τόπου. Οι παρεμβάσεις αυτές σχετίζονται τόσο με τον χωροταξικό σχεδιασμό, με έργα υποδομών, αλλά και με τον ολοένα και αναπτυσσόμενο τουριστικό κλάδο. Στο τέλος της εργασίας παρατίθενται τα συμπεράσματα.

This paper aims to present the economic growth of the island of Lemnos. Through its individual sections, the history; geography; economy; potential and weaknesses of the land are presented.

The first chapter provides some general knowledge about the island. It presents all required geographical, historical and social information as well as the Municipality of the island of Lemnos. Chapter two is about the productive sectors of the island. Specifically, it is an analysis of the primary, secondary and tertiary sector of the Economy and how it is relates to the Economy of the island at large.

Using data drawn from the previous two chapter –which essentially discuss the comparative advantages and disadvantages of the island– in the third chapter the interventions that will benefit the economic growth of the island are listed. These concern both spatial planning and infrastructure projects as well as with the increasingly developing Tourism industry. At the end of the paper, conclusions are drawn.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Δήμος Λήμνου αποτελεί κομμάτι της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου. Η Λήμνος διαθέτει σπουδαίο πολιτισμό, αλλά και περιβάλλον και μπορεί να ικανοποιήσει τις προσδοκίες του κάθε επισκέπτη.

Ως μέρος έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, συνδυάζει τον ήλιο και την θάλασσα, διαθέτει ήπιο κλίμα που σε συνδυασμό με το ευχάριστο νησιωτικό περιβάλλον, δημιουργούν κατάλληλες συνθήκες για ξεκούραση. Όλα αυτά σε συνδυασμό με την πλούσια πολιτιστική της κληρονομιά, η Λήμνος είναι ένας προορισμός στον οποίο ο επισκέπτης μπορεί περάσει χρόνο συνδυάζοντας τις περιηγήσεις στα αρχαιολογικά μνημεία, με τις βόλτες στην φύση.

Ο τουριστικός τομέας τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει ιδιαίτερη βαρύτητα, κατά το παρελθόν η οικονομία του νησιού στηριζόταν στον πρωτογενή τομέα αλλά και στην παροχή υπηρεσιών. Όμως λόγω της συνεχόμενης μείωσης του παραγωγικού και δημογραφικού ιστού του νησιού, πλέον απαιτείται ιδιαίτερη προσπάθεια για την ανάπτυξη και την ανασύνταξη του τόπου, υπό την έννοια ότι η αγροτική γη έχει ανακαταληφθεί, η σύνδεση με την υπόλοιπη Ελλάδα δεν επαρκεί κ.τ.λ.

Όμως μέσω στοχευμένων δράσεων που γίνονται από τον Δήμο Λήμνου, και σε συνδυασμό με επιδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Λήμνος έχει μπει σε αναπτυξιακή τροχιά τα αποτελέσματα της οποίας είναι ήδη εμφανή, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την αύξηση της τουριστικής κίνησης που παρουσιάζει το νησί τα τελευταία χρόνια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΛΗΜΝΟΣ

1.1 Περιγραφή 1^{ου} Κεφαλαίου

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται τα στοιχεία που αφορούν το νησί της Λήμνου. Μέσω του κεφαλαίου αυτού ο αναγνώστης ακόμα και αν δεν γνωρίζει το νησί της Λήμνου, θα μπορέσει να αντλήσει όλες τις χρήσιμες πληροφορίες που σχετίζονται με αυτό. Συγκεκριμένα στην πρώτη ενότητα παρατίθενται ορισμένα γενικά στοιχεία σχετικά με το νησί, η δεύτερη ενότητα αναφέρεται στην ιστορία της Λήμνου, η τρίτη ενότητα στην γεωγραφία της, και η τέταρτη ενότητα περιέχει τα αρχαιολογικά μνημεία και τα αξιοθέατα του νησιού.

1.1.1 Η Λήμνος και ο Δήμος Λήμνου

Η Λήμνος βρίσκεται στο Θρακικό πέλαγος στο Βόρειο Αιγαίο, μεταξύ του Αγίου Όρους της Σαμοθράκης, της Ίμβρου και της Λέσβου. Είναι το όγδοο μεγαλύτερο νησί της Ελλάδας με έκταση 476 τετραγωνικά χιλιόμετρα και το τέταρτο σε μήκος ακτών με 260 χιλιόμετρα. Μαζί με τον Άγιο Ευστράτιο αποτελούν την επαρχία Λήμνου του Νομού Λέσβου. Η Μύρινα είναι η πρωτεύουσα και το κύριο λιμάνι του νησιού. Βάσει της απογραφής του 2011, ο πληθυσμός του νησιού ανέρχεται σε 17.000 κατοίκους, να σημειωθεί ότι βάσει της απογραφής του 2001 ο πληθυσμός ήταν περίπου 18.000.

Εικόνα 1: Μύρινα, Λήμνος

Πηγή: LemnosSnails, 2015

Από το 1998 έως το 2010 σύμφωνα με το σχέδιο Καποδίστριας το νησί χωρίστηκε σε τέσσερις Δήμους με 32 Δημοτικά Διαμερίσματα. Μετά την νέα διοικητική διαίρεση που προβλεπόταν από το σχέδιο Καλλικράτης, από το 2011 όλοι οι δήμοι του νησιού εντάχθηκαν στο νέο Δήμο Λήμνου ως δημοτικές ενότητες. Ο Δήμος Λήμνου μαζί με το Δήμο Αγίου Ευστρατίου εντάχθηκαν στην Περιφερειακή Ενότητα Λήμνου, που ανήκει στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου¹.

Ο Δήμος Λήμνου απαρτίζεται από τέσσερις (4) Δημοτικές και τριάντα (30) Τοπικές Ενότητες, μαζί με τον Δήμο του Αγίου Ευστρατίου, αποτελούν την Περιφερειακή Ενότητα Λήμνου και υπάγονται διοικητικά στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου. Να σημειωθεί ότι η Περιφερειακή Ενότητα Λήμνου αποτελεί το πιο απομακρυσμένο τμήμα της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, και είναι μια από τις φτωχότερες Περιφέρειες της χώρας και κατά συνέπεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης².

Ολόκληρο το Βόρειο Αιγαίο καθώς και η Λήμνος, κατατάσσονται στις περιοχές που έχουν μικρή τουριστική συγκέντρωση. Η οικονομία του Δήμου, στο παρελθόν κατά κύριο λόγο βασιζόταν στον τομέα πρωτογενούς παραγωγής και στον τομέα παροχής υπηρεσιών, ενώ αυξημένη βαρύτητα παρουσίαζε ο τουριστικός τομέας. Πλέον ο προσανατολισμός των οικονομικών δραστηριοτήτων, κυρίως τις δύο τελευταίες δεκαετίες στρέφεται προς τον τριτογενή τομέα, όπου ο τουρισμός, οι συνοδευτικές υπηρεσίες και το εμπόριο αναπτύσσουν ιδιαίτερη δυναμική έναντι του πρωτογενούς τομέα.

Λόγω της συρρίκνωσης των εσόδων που προκύπτουν από τον πρωτογενή τομέα, πλέον ο τουρισμός αποτελεί την κυριότερη εναλλακτική λύση για την ανάπτυξη του νησιού.

Επιπρόσθετα, μετά από μακροχρόνια περίοδο κάμψης, σημαντική αυξητική τάση παρουσιάζει η βιοτεχνική και βιομηχανική δραστηριότητα. Το γεγονός αυτό είναι αποτέλεσμα αξιοποίησης των σύγχρονων μεθόδων, σε συνδυασμό με τις ιδιαίτερες και επώνυμες πρώτες ύλες και τα του νησιού. Η αύξηση του τουρισμού δημιουργεί ικανή τοπική ζήτηση για μια σειρά προϊόντων. Παράλληλα η κατοχύρωση ονομασιών

¹ Wikipedia, 2015

² Δήμος Λήμνου, 2015

προέλευσης ανωτέρας ποιότητας, ή κατοχύρωση τοπικών προϊόντων, σε συνδυασμό με τα μέτρα ενίσχυσης της παραγωγής και της εμπορίας, λειτούργησαν θετικά προς την κατεύθυνση στήριξης της μεταποιημένης κυρίως τοπικής παραγωγής.

Σύμφωνα με τον Δήμο Λήμνου³, η σημερινή κατάσταση στο επίπεδο της σχετικής αυτονομίας και των εξαρτήσεων του νησιού από τον ευρύτερο γεωγραφικό του χώρο έχει ως εξής:

- ❖ «Διοίκηση, απονομή δικαιοσύνης, δημόσια τάξη: Σχετική αυτονομία. Σημαντική εξάρτηση από τη Λέσβο (κυρίως για την απονομή δικαιοσύνης, την εποπτεία των υπηρεσιών και δευτερευόντως την τεχνική υποστήριξη).
- ❖ Τοπική Αυτοδιοίκηση: Ικανοποιητική αυτονομία. Μικρή εξάρτηση σε επίπεδο ελέγχου αποφάσεων και παροχής τεχνικής υποστήριξης.
- ❖ Εκπαίδευση, Υγεία, Πρόνοια: Μεγάλη αυτονομία στον τομέα της Υγείας. Σχετική αυτονομία στους τομείς Εκπαίδευσης και Κοινωνικής πρόνοιας. Η εξάρτηση από τη Λέσβο εστιάζεται στο επίπεδο της εποπτείας και του ελέγχου, της πολιτικής προσωπικού και των χρηματοδοτήσεων.
- ❖ Τεχνική υποστήριξη, τροφοδοσία: Σημαντικές εξαρτήσεις από την Αττική και δευτερευόντως τη Θεσσαλονίκη. Σημαντικός ο ρόλος της Καβάλας σε θέματα τροφοδοσίας.
- ❖ Διάθεση τοπικών προϊόντων: Κύρια κατεύθυνση, η αγορά των Αθηνών μέσω Λαυρίου, ενώ ανερχόμενη αγορά αποτελεί τα τελευταία χρόνια και η περιοχή της Θεσσαλονίκης. Δευτερεύουσες κατευθύνσεις, η Μυτιλήνη και η Καβάλα.
- ❖ Προέλευση επισκεπτών - Τουρισμός: Κυρίως μέσω της ακτοπλοϊκής σύνδεσης με Λαύριο και της αεροπορικής με Αθήνα με κύρια περιοχή προέλευσης την Αττική. Σημαντική τα τελευταία χρόνια η αύξηση της τουριστικής κίνησης από Β. Ελλάδα. Παλαιότερα σημαντική εξάρτηση από λίγες χώρες προέλευσης (Ελβετία, Γερμανία, Αυστρία). Σημαντική τα τελευταία χρόνια η συμμετοχή των Άγγλων και των Ιταλών.
- ❖ Αναδρομή κοινωνικο-οικονομικής εξέλιξης: Ιστορικά η κοινωνικοοικονομική εξέλιξη του νησιού καθορίζεται από την επιρροή των γειτονικών κέντρων

³ Δήμος Λήμνου, 2015

εξουσίας και την αναλογική εφαρμογή των μεθόδων διοίκησης και των μέτρων άσκησης οικονομικής πολιτικής που ίσχυαν για τον ευρύτερο γεωπολιτικό χώρο».

Κύριο χαρακτηριστικό του Δήμου είναι το υψηλό επίπεδο εσωτερικής συνοχής τόσο μεταξύ της έδρας και των Δημοτικών Ενοτήτων, όσο και μεταξύ των Δημοτικών Ενοτήτων και των επιμέρους Τοπικών Κοινοτήτων, «καθώς οι προϋπάρχοντες της διοικητικής ενοποίησης, ιστορικοί, οικονομικοί και κοινωνικοί δεσμοί, η χωροταξική διάρθρωση των οικισμών και τα ενιαία χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος και του γεωγραφικού χώρου, δημιουργούν ισχυρούς δεσμούς μεταξύ των οικισμών και μια γενικότερη αίσθηση ενότητας και διακριτών χαρακτηριστικών της νήσου Λήμνου»⁴.

Το ημιαστικό κέντρο της Λήμνου είναι η Μύρινα, λόγω του ότι εκεί βρίσκεται σχεδόν το σύνολο των υπηρεσιών και των εγκαταστάσεων του δημοσίου τομέα και των οργανισμών κοινής ωφέλειας, καθώς επίσης οι υπηρεσίες εισόδου και εξόδου του νησιού, οι υπηρεσίες του τουριστικού τομέα, καθώς και του εμπορίου.

Μερικές από τις εγκαταστάσεις και υπηρεσίες του τριτογενή τομέα, που εξυπηρετούν τις ανάγκες των κατοίκων της Ανατολικής Λήμνου, βρίσκονται στον Μούδρο. Μαζί με τον Μούδρο, οικιστικά κέντρα τέταρτου επιπέδου χαρακτηρίζονται η Ατσική και ο Κοντιάς.

Σημαντικό στοιχείο για τις προοπτικές ανάπτυξης του Δήμου Λήμνου, είναι η ίδρυση του νέου τμήματος του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

1.1.2 Η Ιστορία της Λήμνου

Το όνομα Λήμνος, ενδεχομένως έχει ρίζα φοινικική και σημαίνει «λευκή», λόγω του ότι από μακριά φαντάζει ασπριδερή. Κατά περιόδους της έδωσαν πληθώρα άλλων προσωνυμιών όπως⁵:

- *«Σιντηίς: από το όνομα των πρώτων κατοίκων της, τους «αγριόφωνους» Σιντύες.*
- *Υψιύλεια: από τη θρυλική βασίλισσά της, την Υψιύλη.*
- *Αιθάλεια, Πυρόεσσα ή Vulcania: για την ηφαιστειακή φύση της και την παράδοσή της στη μεταλλουργία.*

⁴ Δήμος Λήμνου, 2015

⁵ Τουριστικός Οδηγός Λήμνου, 2015

- *Δίπολις: ονομασία των κλασικών χρόνων, κατά τη διάρκεια των οποίων αναπτύχθηκαν οι δύο πόλεις Μύρινα και Ηφαιστεία.*
- *Σταλιμένη: Παραφθορά των Φράγκων κατά τα μεσαιωνικά χρόνια που προκύπτει απ' τη φράση «Στη Λήμνο»».*

Η ιστορία της Λήμνου έχει τις ρίζες της στην αρχαιότητα, καθότι διαθέτει πλούσια μυθική παράδοση. Ένας από τους μύθους αναφέρει ότι κάποτε τα νησιά της Λήμνου και της Ίμβρου ήταν ενωμένα σε ένα νησί, το οποίο κατείχε ένας ηγεμόνας. Πεθαίνοντας το νησί αυτό πέρασε στα χέρια των δύο του παιδιών. Όμως ο ένας από τους γιούς ήθελε να κοροϊδέψει τον άλλο και να πάρει το μεγαλύτερο μέρος του νησιού. Το γεγονός αυτό προκάλεσε την οργή των θεών, οι οποίοι χώρισαν το νησί σε δύο μέρη και έτσι δημιουργήθηκαν η Λήμνος και η Ίμβρος. Ο εν λόγω μύθος ενδεχομένως να έχει και μια ιστορική βάση, δεδομένου ότι στον κόλπο του Αγίου Ερμόλαου στο βυθό της θάλασσας βρίσκονται ερείπια κτιρίων, κρουνοί⁶ κ.α..

Η Λήμνος δεδομένης της παλαιάς ηφαιστειακής της δραστηριότητας, θεωρήθηκε ως το νησί του Ηφαίστου⁷. Σύμφωνα με την μυθολογία ο Ήφαιστος μπλέχτηκε σε ένα καβγά με τον Δία, έτσι ο βασιλιάς των θεών το εκσφενδόνισε από τον Όλυμπο. Μετά από μέρες πτώσης, ο Ήφαιστος προσγειώθηκε στην Λήμνο. Λόγω του ότι οι κάτοικοι του νησιού τον περιποιήθηκαν, ο Ήφαιστος για να τους ευχαριστήσει έφτιαξε το εργαστήρι του στο νησί.

Εικόνα 2: Το Σιδηρουργείο του Ηφαίστου

Πηγή: MyLemnos

⁶ Σωματείο Ιδιοκτητών Ενοικιαζόμενων Δωματίων Λήμνου, 2015

⁷ Περιφερειακή Ενότητα Λήμνου, 2011

Ο μύθος δεν απέχει πολύ από την πραγματικότητα, μιας και το νησί εκτός από έντονη μεταλλουργική παράδοση διαθέτει ηφαιστειογενή σύσταση εδάφους. Η σύνδεση του σιδήρου με το όνομα των πρώτων κατοίκων της Λήμνου, των Σιντίων, οι οποίοι υποδέχτηκαν τον Ήφαιστο, είναι προφανής. Σημερινά τοπωνύμια και ιδιαίτερα αυτό ενός μικρού νησιού στα βορειοδυτικά της Λήμνου, που ονομάζεται Σιδηρίτης ή Σεργίτσι, μαρτυρά του λόγου το αληθές⁸.

Ένας άλλος μύθος για την Λήμνο, κάνει αναφορά στον Θόαντα τον πρώτο βασιλιά του νησιού. Ο Θόας ήταν γιος του θεού Διόνυσου και της Αριάδνης, παντρεύτηκε τη Μύρινα από την Ιωλκό και απέκτησαν μια κόρη την Υψιπύλη. Στα χρόνια του, οι γυναίκες του νησιού δεν λάτρευαν ως έπρεπε την θεά Αφροδίτη, η οποία τις τιμώρησε με μια ανυπόφορη σωματική δυσσομία. Οι σύζυγοί τους έφεραν παλλακίδες από την Θράκη, έτσι οι γυναίκες τους για να τους εκδικηθούν θανάτωσαν όλον τον ανδρικό πληθυσμό γκρεμίζοντάς τους από το ακρωτήριο Πέτασος. Όταν ο θυμός της Αφροδίτης καταλάγιασε, κατέφθασαν στο γυναικοκρατούμενο νησί οι Αργοναύτες με τον Ιάσονα.

Η Βασίλισσα Υψιπύλη φιλοξένησε τους Αργοναύτες στην Λήμνο, και προς τιμήν τους αθλοθέτησε πλούσια βραβεία, κάνοντας αγώνες και οι πρώτοι Ημίθεοι Πενταθλητές ήταν ο Τελαμώνας, ο Λυγκέας, ο Ζήτης, ο Κάλαις και ο Πηλέας. Το πένταθλο από το 708 π.Χ. στη 18η Ολυμπιάδα, έγινε Ολυμπιακό Άθλημα⁹.

Όμως κατά τον Ηρότοδο υφίσταται και μια άλλη εκδοχή σχετικά με τα Λήμνια Κακά, σύμφωνα με την οποία οι Πελασγοί διωγμένοι απ' την Αττική έκλεψαν όλες τις παρθένες γυναίκες και τις πήραν μαζί τους στη Λήμνο, όπου και εγκαταστάθηκαν. Εκεί ωστόσο οι γυναίκες άρχισαν να μεγαλώνουν τα παιδιά τους σύμφωνα με τα Αττικά έθιμα και γι αυτό οι Πελασγοί τις σκότωσαν όλες. Σημαντικό στοιχείο, είναι ότι και στις δύο εκδοχές του μύθου, «ξεκαθαρίζονται» τα αντίθετα φύλα¹⁰.

Όπως προκύπτει από τα μυθολογικά και τα ιστορικά κείμενα, η Λήμνος και ο πολιτισμός της προκαλούσαν το έντονο ενδιαφέρον του αρχαίου κόσμου. Μετά τους Σιντίες, την κυριαρχία του νησιού ανέλαβαν οι Κάρες, που διαδέχθηκαν οι Κρήτες. Οι Κρήτες έτυχαν φιλικής υποδοχής από τους κατοίκους του νησιού, και για να τους

⁸ Τουριστικός Οδηγός Λήμνου, 2015

⁹ MyLemnos, 2015

¹⁰ Τουριστικός Οδηγός Λήμνου, 2015

ευχαριστήσε ο βασιλιάς των Κρητών , Ραδάμανθους, τους έδωσε τον Θόαντα¹¹, ο οποίος όπως προαναφέρθηκε υπήρξε και ο πρώτος βασιλιάς της Λήμνου.

Όπως αναφέρεται στον Τουριστικό Οδηγό της Λήμνου (2015):

- *«Το 1000 π.Χ. οι Πελαγοί, που ήταν συγγενείς των Τυρρηναίων και των Ετρούσκων της Ιταλίας, καταλαμβάνουν τη Λήμνο.*
- *Το 511 π.Χ., την Λήμνο καταλαμβάνουν οι Πέρσες.*
- *Το 510 έως το 509 π.Χ., περνάει στην κυριαρχία των Αθηναίων του Μιλτιάδη και μεταβάλλεται σε κληρουχία της Αθήνας.*
- *Από το 510 έως το 509 π.Χ., περνάει στην κυριαρχία των Αθηναίων του Μιλτιάδη και μεταβάλλεται σε κληρουχία της Αθήνας.*
- *Κατά την περίοδο των περσικών πολέμων, οι Πέρσες κυριεύουν για δεύτερη φορά τη Λήμνο, αλλά το 479 π.Χ., ο Αθηναϊκός στόλος τους διώχνει από το νησί.*
- *Επί κυριαρχίας των Μακεδόνων, την κατακτά ο Φίλιππος, το 353 π.Χ., αλλά την ξαναδίνει στους Αθηναίους.*
- *Στα χρόνια της Ρωμαϊκής κυριαρχίας, το νησί κατακτάται από τους Ρωμαίους, το 166 π.Χ.*
- *Στα βυζαντινά χρόνια υπάγεται διοικητικά στο «Θέμα» του Αιγαίου πελάγους και αποτελεί ιδιαίτερη επισκοπή - ως πρώτος επίσκοπός της μνημονεύεται ο Στρατήγιος, που μετείχε στην Α΄ Οικουμενική Σύνοδο της Νίκαιας.*
- *Το 267 έως το 269 μ.Χ., το νησί υφίσταται τις καταστροφικές επιδρομές των Γότθων και των Ερούλων.*
- *Το 900 μ.Χ., η Λήμνος λεηλατείται από τον περιβόητο αρνησίθρησκο πειρατή Λέοντα Τριπολίτη (Ελ-Ζουράφα).*
- *Το 924 μ.Χ., ο βυζαντινός ναύαρχος Ιωάννης Ραδινός κατατροπώνει το στόλο των πειρατών και απαλλάσσει τη Λήμνο, αλλά και τα υπόλοιπα Αιγαιοπελαγίτικα νησιά, από τους Σαρακηνούς.*
- *Το 1207 μ.Χ., περνάει στην εξουσία της επιφανέστατης ενετικής οικογένειας του Φιλοκάλου Ναβιγκαγιόζι, υπό τις διαταγές του δόγη της Βενετίας Βαλδουίνου και των διαδόχων του. Η κυριαρχία των Ναβιγκαγιόζι διαρκεί 70 χρόνια.*

¹¹ Τουριστικός Οδηγός Λήμνου, 2015

- Μεσολαβούν πολλές περιπέτειες και το νησί πέφτει στα χέρια των Γενουατών Γατελούζων, οι οποίοι δεσπόζουν από το 1355 στη γειτονική Λέσβο.
- Ύστερα από έναν αιώνα, το 1460, οι Οθωμανοί, αφού τακτοποιούν και ισχυροποιούν τις θέσεις τους στην Ηπειρωτική χώρα και τα Βαλκάνια, στρέφουν τις βλέψεις τους προς τα νησιά. Καταλαμβάνουν τη Λήμνο και την παραχωρούν, μαζί με την Ίμβρο, στο δεσπότη Δημήτριο Παλαιολόγο, ο οποίος αναγνωρίζει την επικυριαρχία τους.
- Το 1464, ο Βενετός Ιάκωβος Λορεδάνος κατακτά και παραμένει στο νησί μέχρι τον Ιανουάριο του 1479, οπότε, ύστερα από συνθήκη, η Λήμνος παραχωρείται στους Οθωμανούς.
- Προηγουμένως, το 1478, ο Σουλεϊμάν Πασάς πολιορκεί το κάστρο του Κότσινα. Με την ηρωική δράση της, η Μαρούλα, η κόρη του σκοτωμένου φρούραρχου, απομακρύνει τους Οθωμανούς από το νησί, γίνεται θρύλος και ονομάζεται «ένοπλη Παλλάδα» και «Ζαν ντ' Αρκ της Λήμνου».
- Στη διάρκεια της μακραίωνης κυριαρχίας των Οθωμανών, το νησί υφίσταται τις ολέθριες συνέπειες όχι μόνο του νέου βενετοτουρκικού πολέμου, από το 1684 έως το 1699, αλλά και του ρωσοτουρκικού, από το 1768 έως το 1774 και από το 1787 έως το 1792. Για σύντομο μόνο διάστημα, κατακτούν το νησί οι Βενετοί.
- Κατά τον πρώτο ρωσοτουρκικό πόλεμο, το 1770 συγκεκριμένα, εμφανίζεται στη Λήμνο ο ρωσικός στόλος, υπό τον Αλέξιο Ορλόφ, και αρχίζει να πολιορκεί το κάστρο, όπου είναι κλεισμένος ο τουρκικός πληθυσμός της πρωτεύουσας. Η πολιορκία, από ξηρά και θάλασσα, διαρκεί τρεις μήνες.
- Είναι έτοιμη η παράδοση του κάστρου, με συνθήκη, όταν ξαφνικά αποβιβάζονται στο νησί 3.000 Τούρκοι, υπό τον Καπουδάν Χασάν Πασά Τζετζάερλη, τρέπουν σε φυγή τους Ρώσους και, αμέσως μετά, προβαίνουν σε βιαιότητες εις βάρος του ελληνικού πληθυσμού. Απαγχονίζεται ο επίσκοπος Λήμνου Ιωακείμ ο Χίος και θανατώνονται πολλοί πρόκριτοι.
- Με την έναρξη του Α΄ Βαλκανικού πολέμου, τον Οκτώβριο του 1912, το νησί, που έχει σημαίνουσα γεωγραφική θέση, απελευθερώνεται από τον αρχηγό του ελληνικού στόλου, το ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη.
- Ο κόλπος του Μούδρου γίνεται ορμητήριο του στόλου και με τη θρυλική ναυαρχίδα «Αβέρωφ», ελευθερώνονται ένα ένα τα νησιά του Αιγαίου.

- *Ο Μούδρος συνδέεται με την πρώτη πολεμική αεροναυτική ενέργεια στα παγκόσμια χρονικά. Από τα νερά αυτά αποθαλασσώνεται, στις 24 Ιανουαρίου 1913, το υδροπλάνο «Ναυτίλος», με αξιωματικούς τους γενναίους Μουτούση και Μωραϊτίνη, που χαρτογραφούν και βομβαρδίζουν τον τουρκικό στόλο στο ναύσταθμο του Ναγαρά.*
- *Κατά τη διάρκεια του 1ου Παγκοσμίου Πολέμου, 250 αγγλογαλλικά πολεμικά πλοία ναυλοχούν στη θάλασσα του Μούδρου και από εκεί αρχίζουν πολύμηνη εκστρατεία κατά της Καλλίπολης, προκειμένου να ανακουφίσουν τους Ρώσους, που έχουν υποστεί σοβαρά πλήγματα από τους Γερμανούς.*
- *Γνωστή η ανακωχή του Μούδρου, που υπογράφεται τον Οκτώβριο του 1918 από τους συμμάχους και την ηττημένη Τουρκία. Το τέλος του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου έχει σημάνει.*
- *Τον Απρίλιο του 1941, το νησί καταλαμβάνεται από τους Γερμανούς και μένει υπό την κατοχή τους έως τον Οκτώβριο του 1944».*

1.1.3 Γεωγραφία της Λήμνου

Το νησί της Λήμνου βρίσκεται στο κέντρο του Βόρειου Αιγαίου. Νότια βρίσκεται ο Άγιος Ευστράτιος, νοτιοανατολικά η Λέσβος, ανατολικά οι ακτές της Μικράς Ασίας, βορειοανατολικά η Ίμβρος, πιο πάνω η Σαμοθράκη και βορειοδυτικά η χερσόνησος του Αγίου Όρους. Αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα νησιά της Ελλάδας, ενώ όπως προαναφέρθηκε είναι το όγδοο σε έκταση με 476 τετραγωνικά χιλιόμετρα.

Όταν κάποιος κοιτάζει τον χάρτη της Λήμνου, είναι σαν να βλέπει μια πεταλούδα με ανοιχτά φτερά, την ίδια αίσθηση έχει και όταν δει το νησί από το αεροπλάνο. Το αριστερό φτερό της είναι τετράπλευρο, το δεξιό καμπυλωτό και μακρόστενο. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερο- παράξενο σχήμα, βγαλμένο από ηφαιστειακή δραστηριότητα πριν από είκοσι εκατομμύρια χρόνια.

Εικόνα 3: Το Νησί της Λήμνου

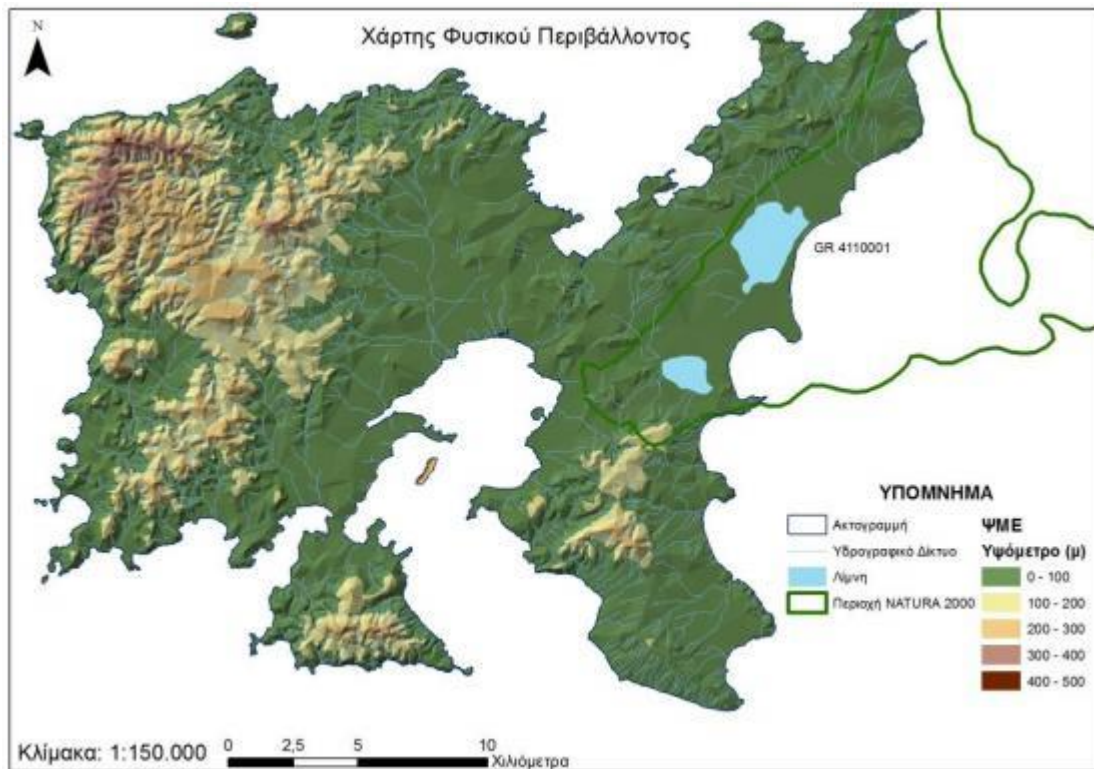
Πηγή: History Pages, 9/9/2012

Η Λήμνος έχει χαρακτηριστεί ως τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους σύμφωνα με την απόφαση Αριθ. Δ.Π.Α./10081/20/10/2000, η οποία συγκεκριμένα αναφέρει ότι¹² «Χαρακτηρίζεται ως τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους..., με σκοπό την προστασία, διατήρηση και ανάδειξη τόσο του φυσικού, ιστορικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος, όσο και της πλούσιας αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Στόχος του χαρακτηρισμού είναι η διατήρηση της ισορροπίας του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος που αρμονικά επί αιώνες συνυπάρχει με ιδιαίτερη επιμέλεια».

Το ανάγλυφο του εδάφους χαρακτηρίζεται ως ομαλό, ενώ το μεγαλύτερο υψόμετρο του νησιού, βρίσκεται στο δυτικό λοφώδες τμήμα και φθάνει στα 470 μέτρα. Όπως αναφέρει η Μιμή (2013), «η Λήμνος είναι το μοναδικό μεγάλο νησί του Αιγαίου, που χαρακτηρίζεται από ήπιο ανάγλυφο. Έτσι δεν υπάρχουν έντονες διαφοροποιήσεις στο μικροκλίμα του νησιού που να επιτρέπουν την εμφάνιση και την ανάπτυξη πολλών διαφορετικών τύπων βλάστησης. Χαρακτηρίζεται από πλήρη απουσία δάσους και μεγάλων δέντρων, καθώς και της χαμηλής έντασης εκμετάλλευση των γεωργικών και κτηνοτροφικών εκτάσεων».

¹² Δήμος Λήμνου, 2015

Εικόνα 4: Φυσικό Περιβάλλον Λήμνου

Πηγή: Μιμή, 2013

Τα δύο «φτερά» του νησιού, το δυτικό σχεδόν τετράπλευρο τμήμα και το ανατολικό μακρόστενο τμήμα, ενώνονται μεταξύ τους με ένα ισθμό ο οποίος έχει πλάτος τέσσερα χιλιόμετρα (4 km), και σχηματίζει δύο μεγάλους εξαιρετικής ομορφιάς κόλπους. Στα Βόρεια βρίσκεται ο κόλπος Πουρνιάς και στα Νότια ο κόλπος του Μούδρου¹³.

Να σημειωθεί ότι ο κόλπος του Μούδρου αποτελεί ένα από τα ασφαλέστερα φυσικά λιμάνια της Ελλάδας και της ανατολικής Μεσογείου. Από τα νότια εισχωρεί στη στεριά της Λήμνου σε βάθος 14,2 χιλιομέτρων. Η είσοδός του έχει πλάτος 5,2 χιλιόμετρα, το μέγιστο πλάτος του είναι 6,1 και το ελάχιστο 2,1 χιλιόμετρα. Το μεγαλύτερο βάθος του κόλπου είναι έως 40 μέτρα.

Ο κόλπος του Μούδρου λόγω του μεγέθους του, της θέσης του, και των ακτών του, παρέχει ασφάλεια και προστασία από τους ανέμους, ενώ τα οικοσυστήματα του βρίσκονται σχεδόν σε άριστη κατάσταση, όλα αυτά καθιστούν τον κόλπο του Μούδρου σε ένα απaráμιλλης αισθητικής και οικολογικής αξίας περιβάλλον. Πρόκειται για έναν σημαντικό βιότοπο ο οποίος διαθέτει πλούσια ιχθυοπανίδα λόγω του ότι είναι τόπος

¹³ GreekVoyager, 2015

αναπαραγωγής ψαριών, την άνοιξη και το καλοκαίρι απαγορεύεται το ψάρεμα με στενά δίχτυα. Επίσης ο κόλπος είναι ακόμη πλούσιος σε οστρακοειδή, όπως αχιβάδες, μύδια, πίνες, χτένια και καβούρια.

Κατά μήκος των ακτών του κόλπου του Μούδρου, στις περιοχές μεταξύ του οικισμού του Μούδρου, του αεροδρομίου και του παλαιού Πεδινού, σχηματίζονται εκτεταμένοι αλμυροί και υφάλμυροι υγρότοποι, εποχιακές λιμνοθάλασσες, και φυσικά κανάλια εισροής θαλασσινού νερού. Εδώ φιλοξενούνται φλαμίνγκο, πάπιες, αγριόχηνες, κύκνοι και άλλα αποδημητικά, ενώ αποτελούν χώρο φωλιάσματος και αναπαραγωγής πολυάριθμων ενδημικών ειδών¹⁴.

Το δυτικό τμήμα της Λήμνου έχει μήκος από βορρά προς νότο 22 χιλιόμετρα, ενώ το ανατολικό τμήμα έχει μήκος 25 χιλιόμετρα. Στο μέσο το νησί έχει πλάτος 26 χιλιόμετρα. Το μήκος των ακτών του νησιού είναι περίπου 258 χιλιόμετρα. Στο ορεινό βορειοδυτικό τμήμα οι ακτές είναι βραχώδεις και απότομες. Ενώ στο υπόλοιπο τμήμα του νησιού κατά πλειοψηφία σχηματίζονται πολλά ακρωτήρια, χερσόνησοι, μικροί και μεγάλοι όρμοι με θαυμάσιες παραλίες και μεγάλες αμμουδιές. Ενώ πλησίον των ακτών και εντός των κόλπων βρίσκονται πολλά νησάκια και βραχονησίδες.

Το αεροδρόμιο της Λήμνου βρίσκεται στο κεντρικό τμήμα. Αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα στο Αιγαίο Πέλαγος, ενώ έχει τον μεγαλύτερο διάδρομο προσγείωσης και απογείωσης από όλα τα ελληνικά αεροδρόμια. Το νησί διαθέτει κεντρικό οδικό δίκτυο το οποίο βρίσκεται σε πολύ καλή κατάσταση και εξυπηρετεί όλο το πλάτος του. Διακλαδώσεις συνδέουν τα χωριά και προσπελάσιμοι χωματόδρομοι οδηγούν στις λιγότερο προσιτές ακτές, παρόλο που σε ορισμένες περιπτώσεις η πρόσβαση είναι εφικτή μόνο με τετρακίνητο όχημα. Ορισμένες παραλίες αποτελούν αγαπημένους τόπους των κατασκηνωτών, που μπορούν να στήσουν ελεύθερα τη σκηνή τους ή το τροχόσπιτό τους¹⁵.

Η Λήμνος διαθέτει απολιθωμένο δάσος, το οποίο και καταλαμβάνει σημαντική έκταση στο κέντρο του ανατολικού τμήματος¹⁶. Βάσει της παλαιοντολογίας, πριν από 23 έως 18 εκατομμύρια χρόνια, η επιφάνεια της Λήμνου καλυπτόταν από πυκνά δάση από

¹⁴ ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ, 2015

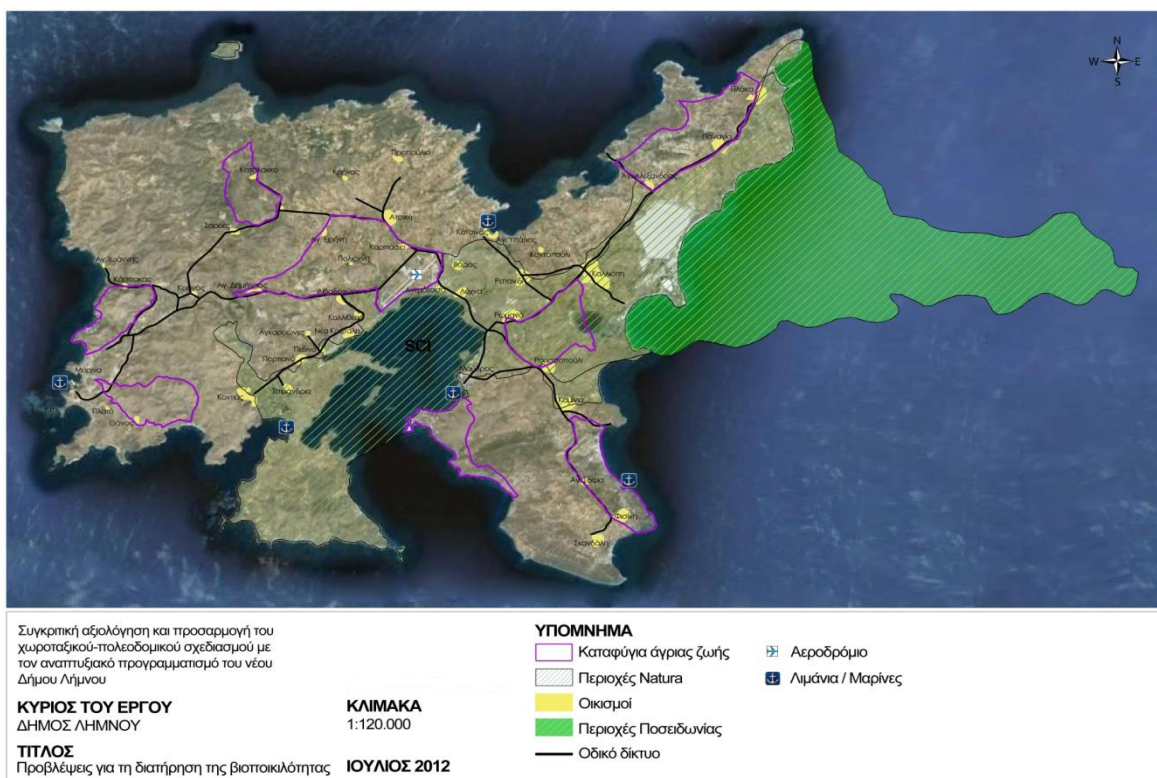
¹⁵ GreekVoyager, 2015

¹⁶ Μιμή, 2013

φοίνικες, πεύκα και γιγάντιες συκιές, που τελικά θάφτηκαν κάτω από ηφαιστειακή λάβα. Το μεγαλύτερο τμήμα τους βρίσκεται στο Μούδρο και στην ευρύτερη περιοχή της ανατολικής Λήμνου, καθώς και στην περιοχή του Φακού ενώ σημαντικά φυτικά απολιθώματα βρέθηκαν στο χωριό Βάρος και στην περιοχή των Θέρμων, στη Μάντρα Κατραμάδου¹⁷.

Ως «Διατηρητέο Μνημείο της Φύσης» χαρακτηρίστηκε το απολιθωμένο δάσος που αποτελείται από κορμούς απολιθωμένων δένδρων σε συγκεκριμένες θέσεις μέσα σε τρία τμήματα εκτάσεων 24.407 στρεμμάτων, 14.350 στρεμμάτων και 7.018 στρεμμάτων στη Λήμνο¹⁸.

Εικόνα 5: Περιοχές της Λήμνου Ενταγμένες στο Δίκτυο NATURA 2000

Πηγή: Δήμος Λήμνου, 2015

Ολόκληρο το νησί της Λήμνου διαθέτει σημαντική βιοποικιλότητα, με προστατευόμενα και ενδημικά είδη χλωρίδας και πανίδας (π.χ. κερκινέζι, νησιωτική πέρδικα, κρίνος της θάλασσας, υπολειμματικό δάσος βελανιδιάς κ.λπ.) και πολλά καταγεγραμμένα υγροτοπικά συστήματα, τα οποία είναι ενταγμένα στο πρόγραμμα

¹⁷ Τουριστικός Οδηγός Λήμνου, 2015

¹⁸ NewsBeast, 11/12/2013

παρακολούθησης υγροτόπων του Αιγαίου που εκπονεί η περιβαλλοντική οργάνωση WWF¹⁹. Στη Λήμνο και στον Άγιο Ευστράτιο υπάρχουν περιοχές ενταγμένες στα δίκτυα CORINE και NATURA 2000.

1.1.4 Αρχαιολογικά Μνημεία και Αξιοθέατα της Λήμνου

Η Λήμνος διαθέτει αρκετά αρχαιολογικά μνημεία. Το Κάστρο της Μύρινας χρονολογείται από την 4^η χιλιετία π.Χ., δηλαδή από την ύστερη νεολιθική περίοδο. Μέχρι το 2.000 π.Χ. επεκτεινόταν σε 80.000 στρέμματα και είχε περίπου 3.000 με 4.000 κατοίκους. Πλέον το μόνο κομμάτι που έχει οργανωθεί για να μπορεί κάποιος να το επισκεφθεί, είναι εκείνο που βρίσκεται στα Ρηγά Νερά. Στο τμήμα αυτό βρίσκονται λιθοδομές, σπίτια και δρόμοι, όλα αυτά ανακαλύφθηκαν στην αρχαιολογική σκαπάνη του 2004²⁰.

Το ιερό της Αρτέμιδος βρίσκεται στην περιοχή του Αυλώνα μετά τα Ρηγά Νερά. Απαρτίζεται από ψηφιδωτά κτίσματα και από τον κυρίως ναό με το βωμό του στο κέντρο. Κατά την ανασκαφή βρέθηκαν διάφορα ειδώλια Ταύρων και άλλα αξιόλογα ευρήματα τα οποία μαρτυρούσαν την λατρεία της θεάς.

Το 2009 μετά από ανασκαφές που έγιναν στην περιοχή Λουρί, που βρίσκεται κοντά στο χωριό Φισίνη, ήρθε στο φως ένα οικιστικό σύνολο, καθώς επίσης εξαιρετικής ποιότητας λίθινα εργαλεία, τα οποία ανήκουν στην επιπαλαιολιθική εποχή, και η ηλικία τους είναι 14.000 χρόνια.

Η Πολιόχνη θεωρείται ως η αρχαιότερη πόλη της Ευρώπης και ήρθε στο φως κατά την ανασκαφή που έκανε η Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών το 1930. Είναι ένας οικισμός που υπήρξε από το 5.000 π.Χ. μέχρι και το 1.600 π.Χ. , οπότε και καταστράφηκε πιθανότατα από γεωλογικά αίτια. Κατά την αρχαιολογική σκαπάνη ήρθαν στο φως η Κοινοτική Αποθήκη και η Αίθουσα Συνελεύσεων (βουλευτήριο), τα οποία και αποδεικνύουν ότι η Λήμνος εισήγαγε για πρώτη φορά θεσμούς συλλογικής διακυβέρνησης στο Αιγαίο.²¹

¹⁹ Δήμος Λήμνου, 2015

²⁰ Τουριστικός Οδηγός Λήμνου, 2015

²¹ Τουριστικός Οδηγός Λήμνου, 2015

Ο αρχαιολογικός χώρος της Ηφαίστειας βρίσκεται κοντά στο Κοντοπούλι και χρονολογείται από την Χαλκολιθική εποχή, ενώ από ευρήματα εικάζεται ότι κατοικείτο συνεχώς μέχρι και τα Βυζαντινά χρόνια. Με τις αρχαιολογικές ανασκαφές έχουν έρθει στο φως μεταξύ άλλων το ιερό της Μεγάλης Θεάς, νεκροπόλεις, λουτρά, ένα μεγάλο οίκημα που πιθανολογείται ότι υπήρξε ανάκτορο, καθώς επίσης ένα πλήρως αναπαλαιωμένο ελληνιστικό- ρωμαϊκό θέατρο, του οποίου τα εγκαίνια έγιναν το 2010.

Το Ιερό των Καβείρων, βρίσκεται κοντά στο χωριό Παναγιά, στο οποίο κατά την αρχαιότητα γινόταν η μύηση των πιστών στα Καβείρια Μυστήρια. Πρόκειται για μια λαμπρή ετήσια γιορτή προς τιμήν των Καβείρων, στο ομώνυμο ιερό των θεών, η οποία είχε σχέση με την αναγέννηση της φύσης και τη γονιμότητα της γης

Το νησί διαθέτει πολλά αξιόλογα αξιοθέατα τα οποία μπορεί να επισκεφτεί ο επισκέπτης. Στο νησί υπάρχουν τρία μουσεία²²:

- Το αρχαιολογικό, στο οποίο υπάρχουν εξαιρετικά ευρήματα, που προέρχονται από τις ανασκαφές που έγιναν στην Πολιόχνη, την Ηφαίστεια, την Ίμβρο και στο Καβείριο.
- Το μουσείο Ναυτικής παράδοσης και σπογγαλιείας. Η αλιεία και η επεξεργασία σφουγγαριών ανθούσε επί σειρά δεκαετιών στο νησί.
- Το Λαογραφικό μουσείο του Πορτιανού, όπου εκτίθενται παραδοσιακές ενδυμασίες, καθώς και διάφορα αντικείμενα από την καθημερινή ζωή των νησιωτών, όπως για παράδειγμα αργαλειοί, στημόνια, γεωργικά εργαλεία κ.τ.λ.

Η σπηλιά του Φιλοκτήτη αποτελεί πόλο έλξης πολλών τουριστών, λόγω της απaráμιλλης ομορφιάς της. Βρίσκεται κοντά στο ιερό των Καβείρων, και ο μύθος λέει ότι οι Αχαιοί στο δρόμο τους προς την Τροία, σταμάτησαν στην Λήμνο και παράτησαν εκεί το Φιλοκτήτη, ο οποίος είχε δαγκωθεί από το φίδι του ναού της Θεάς Χρύσης και το πόδι του έβγαζε μια ανυπόφορη δυσσομία. Μετά από μερικά χρόνια τον πήραν ξανά πίσω και τον πήγαν στην Τροία, γιατί, σύμφωνα με τους χρησμούς του μάντη Έλενου, μόνο με τα όπλα του (τα βέλη του Ηρακλή) θα μπορούσαν να την καταλάβουν.

²² Τουριστικός Οδηγός Λήμνου, 2015

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΙ ΤΟΜΕΙΣ ΣΤΗΝ ΛΗΜΝΟ

2.1 Περιγραφή 2^{ου} Κεφαλαίου

Στον κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται οι τρεις παραγωγικοί τομείς σε σχέση με το νησί της Λήμνου. Συγκεκριμένα η κάθε επιμέρους ενότητα σχετίζεται και με ένα από τους τρεις παραγωγικούς τομείς, δηλαδή με τον πρωτογενή, τον δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα. Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να αναδειχθεί η συμβολή του κάθε τομέα στην οικονομία της Λήμνου. Μέσω του παρόντος κεφαλαίου θα αναδειχθούν οι δυνατότητες και οι αδυναμίες της οικονομικής δραστηριότητας του νησιού και βάσει αυτόν στο επόμενο κεφάλαιο θα ακολουθήσουν προτάσεις για την περαιτέρω ανάπτυξη του νησιού.

2.1.2 Πρωτογενής Τομέας

Ο πρωτογενής τομέας αφορά την γεωργία και την κτηνοτροφία. Στο παρελθόν χαρακτηριστικό γνώρισμα της παραγωγής του νησιού ήταν η καλλιέργεια βαμβακιού και η παραγωγή βαμβακόσπορου. Όμως λόγω της ραγδαίας μείωσης του αγροτικού πληθυσμού, αυτό το είδος καλλιέργειας σταμάτησε γύρω στην δεκαετία του '80.

Το νησί διαθέτει άριστες κλιματικές και εδαφικές συνθήκες για την καλλιέργεια σιτηρών. Συγκεκριμένα, κατά την περίοδο του φθινοπώρου είναι δυνατή η καλλιέργεια σίτου, κριθαριού και βρώμης. Στην Λήμνο δηλώθηκαν και επιδοτήθηκαν, 134.100 στρέμματα σιτηρών, εκ των οποίων το 32% ήταν σκληρό σιτάρι και το 68% ήταν κριθάρι και βρώμη. Επίσης σημειώθηκε αύξηση των καλλιεργητών σιτηρών από 1.712 σε 1.783, καθώς επίσης αύξηση σημειώθηκε και στην έκταση για την καλλιέργεια σιτηρών, συγκεκριμένα από 138.930 στρέμματα σε 151.758 στρέμματα²³.

Μετά την μείωση της καλλιέργειας σιτηρών την δεκαετία του '80, έδαφος κέρδισε η καλλιέργεια αμπελιού. Οι καλλιεργητές του αμπελιού λόγω της τυποποίησης της διαδικασίας παραγωγής κρασιού, παράγουν ακόμα πιο ποιοτικά προϊόντα και έτσι έχουν

²³ Αναπτυξιακή Λήμνου, 2008

μεγαλύτερο κέρδος. Στην Λήμνο υπάρχουν 1.787 οργανωμένοι αμπελοκαλλιεργητές, οι οποίοι λαμβάνουν επιδοτήσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το μεγαλύτερο μέρος αμπελοκαλλιέργειας είναι η ποικιλία «Μοσχάτο Αλεξάνδρειας», ενώ το μικρότερο είναι η ντόπια ποικιλία «Καλαμπάκι» μαύρο.

Ετησίως, παράγονται περίπου 80 με 120 τόνοι σταφυλιών, εκ των οποίων στην ποικιλία «Μοσχάτο Αλεξάνδρειας» απόδοση σε κρασί έχει το 80%, ενώ στη ποικιλία «Καλαμπάκι» απόδοση σε κρασί έχει το 60%. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι το κρασί που παράγεται στο νησί είναι Ονομασίας Προέλευσης Ανωτέρας Ποιότητας. Πρόκειται για ένα πολύ ποιοτικό κρασί με ιδιαίτερη γεύση. Στην Λήμνο στο χώρο της οινοπαραγωγής δραστηριοποιούνται νέες δυναμικές μονάδες, και το γεγονός αυτό έχει συμβάλει στη κατάκτηση σημαντικών μεριδίων στην εγχώρια αγορά, αλλά και σε εξαγωγές²⁴.

Πίνακας 1: Χρήσης γης Δήμου Λήμνου

Γεωγραφική Περιοχή	Αριθμός Δημοτικών Ενοτήτων	Σύνολο εκτάσεων	Καλλιεργούμενες εκτάσεις και αγροναυάσεις	Βοσκότοποι	Δάση	Εκτάσεις καλυπτόμενες από νερά	Εκτάσεις οικισμών (κτίρια, δρόμοι, κ.λ.π.)	Άλλες εκτάσεις
Δ.Ε. Ατσικής		133,5	61,6	49,8	19,2	0	2,7	0,2
Δ.Ε. Μουδρου		178,6	105,1	46,3	5,9	13,9	1,8	5,6
Δ.Ε. Μύρινας		82	13,9	40,4	23,1	0	1,4	3,2
Δ.Ε. Νέας Κούταλης		75,7	35,3	22,8	13,4	0,3	2	1,9
Δήμος Λήμνου	4	469,8	215,9	159,3	61,6	14,2	7,9	10,9
Περιφερειακή Ενότητα Λήμνου	5	511,9	215,9	183,3	69,1	14,2	8	21,4
Νομός Λέσβου	18	2.151,4	894,5	525,1	643,9	21,1	25,4	41,4
Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου	36	3.839,2	1.400,6	869,8	1.359,4	21,8	43,9	143,7
Σύνολο Χώρας	1.035	131.982,20	50.684,60	14.451,60	57.968,90	1.790,10	2.307,50	4.779,60

Πηγή: Δήμος Λήμνου, 2015

²⁴ Μιμή, 2013

Στο νησί καλλιεργούνται χορτοδοτικά φυτά, τα οποία χρησιμοποιούνται ως ζωοτροφές. Αυτή η παραγωγή καλύπτει πλήρως της κτηνοτροφικές ανάγκες του νησιού, ενώ το πλεόνασμα προωθείται στην Λέσβο. Περιορισμένη είναι η καλλιέργεια ελιών, εσπεριδοειδών και αμυγδαλιών, οι ποσότητες που προκύπτουν προορίζονται για την κάλυψη των αναγκών του νησιού.

Επίσης υπάρχει περιορισμένη καλλιέργεια κηπευτικών. Συνήθως όσοι διαθέτουν κηπευτικά τα προορίζουν για ίδια κατανάλωση, ή τα διανέμουν στο δημοτικό διαμέρισμα στο οποίο ανήκουν. Λόγω του ότι οι ανάγκες του νησιού για κηπευτικά δεν καλύπτονται, γίνεται τροφοδοσία κυρίως από την Βόρεια Ελλάδα. Η μειωμένη καλλιέργεια κηπευτικών, οφείλεται και στο γεγονός ότι η Λήμος υστερεί σε υδάτινους πόρους, και ως συνέπεια υπάρχει πολύ μικρός αριθμός αρδευόμενων εκτάσεων.

Η Λήμος διαθέτει τοπικά προϊόντα όπως είναι το παραδοσιακό τυρί «Καλαθάκι Λήμνου», πρόκειται για Προϊόν Ονομασίας Προέλευσης. Το συγκεκριμένο τυρί έχει αρκετά μεγάλη ζήτηση τόσο στην εγχώρια αγορά, όσο και στο εξωτερικό, έτσι υπάρχει εξασφαλισμένη υψηλή τιμή του γάλακτος. Παρόμοιο τυρί του νησιού είναι και το «ΜΕΛΙΧΛΩΡΟ». Επίσης η Λήμος διαθέτει φέτα ως αναγνωρισμένο προϊόν με τον διακριτικό τίτλο «ΠΟΠ Τυρί Φέτα».

Εικόνα 6: Τοπικό Προϊόν «Καλαθάκι Λήμνου»

Πηγή: LimnosReport

Όσον αφορά τα κρασιά του νησιού εξέχουσα θέση κατέχει η ποικιλία το «Μοσχάτο Αλεξάνδρειας», ακολουθεί η ποικιλία «Λήμνιο», ενώ υπάρχουν και άλλες ποικιλίες όπως είναι η «Μανδηλαριά» και το «Cabernet»²⁵.

Η Λήμνος συνεταιρισμό μελισσοκόμων, που αριθμεί 87 μέλη, στο νησί υπάρχουν περίπου 6.000 κυψέλες και κάθε χρόνο παράγονται περίπου 30 τόνοι θυμαρίσιο μέλι, πολύ καλής ποιότητας²⁶.

Το μεγαλύτερο μέρος των κτηνοτρόφων του νησιού ασχολούνται με τα αιγοπρόβατα και σε μικρότερο βαθμό με τα βοοειδή. Όμως η συντριπτική πλειοψηφία της κτηνοτροφίας αφορά την εκτροφή προβάτων.

Στο νησί υπάρχει ένα σύγχρονο βιομηχανικό σφαγείο, και πολλές επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται στο εμπόριο προϊόντων ζωικής προέλευσης. Όμως δεν υπάρχει αξιοποίηση του πλεονεκτήματος που διαθέτει η Λήμνος για την παραγωγή βιολογικών προϊόντων ζωικής παραγωγής. Αν γινόταν μια κίνηση για την παραγωγή βιολογικών προϊόντων ζωικής προέλευσης, θα βοηθούσε στην περαιτέρω ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα στο νησί και κατά συνέπεια θα συνέβαλε για την έξοδο από την κρίση.

2.1.3 Δευτερογενής Τομέας

Σύμφωνα με το αντικείμενο δραστηριότητας πάνω από τις μισές επιχειρήσεις της Λήμνου ανήκουν στις τρεις παρακάτω κατηγορίες δραστηριότητες²⁷:

- Λιανικό Εμπόριο: πέρα από το εμπόριο αυτοκινήτων- οχημάτων και μοτοσυκλετών, επισκευή ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης. Συνολικά σε αυτή την κατηγορία ανήκουν 336 επιχειρήσεις, που αντιστοιχεί σε ποσοστό 21,12 επί του συνόλου των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στο νησί.
- Ξενοδοχεία και εστιατόρια. Ο συνολικός αριθμός των εν λόγω επιχειρήσεων είναι 221, και αντιστοιχεί στο 13,9% επί του συνόλου των επιχειρήσεων.

²⁵ Μίμη, 2013

²⁶ Αναπτυξιακή Λήμνου, 2008

²⁷ Μίμη, 2013

- Κατασκευαστικός κλάδος. Ο συγκεκριμένος κλάδος απαριθμεί 263 επιχειρήσεις, που αντιστοιχούν σε ποσοστό 16,53% επί του συνόλου των επιχειρήσεων.

Ο Δήμος Μύρινας έχει την πλειοψηφία των επιχειρήσεων με αριθμό 855 επιχειρήσεις, ενώ ο Δήμος Μούδρου έχει 383 επιχειρήσεις.

Κατά το παρελθόν η Λήμνος δεν είχε βιομηχανικές μονάδες, λόγω του ότι δεν διέθετε αρκετά γεωγραφικά πλεονεκτήματα, καθώς επίσης δεν διέθετε επαρκή προϊόντα του πρωτογενούς τομέα και τους κατάλληλους φυσικούς πόρους, έτσι ώστε να αναπτυχθεί στο νησί μεταποιητική δραστηριότητα. Όμως με την χρήση των προσφερόμενων επιχορηγήσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλων μορφών χρηματοδοτήσεων, τα τελευταία χρόνια η Λήμνος έχει αναπτύξει μονάδες που δραστηριοποιούνται στον μεταποιητικό τομέα. Περίπου ο μισός πληθυσμός των εργαζομένων στις μεταποιητικές επιχειρήσεις του νησιού, απασχολείται στην βιομηχανία τροφίμων και ποτών.

2.1.4 Τριτογενής Τομέας

Στην Λήμνο δραστηριοποιούνται 842 εμπορικές επιχειρήσεις, χονδρικού και λιανικού εμπορίου, που αντιστοιχεί σε ποσοστό 71,54% επί του συνόλου των επιχειρήσεων στον τομέα των υπηρεσιών στο νησί. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας σε κλάδους που σχετίζονται με την τεχνική υποστήριξη και την διάθεση προϊόντων νέων τεχνολογιών, καθώς επίσης με χρηματοοικονομικές, μελετητικές υπηρεσίες και εκπαιδευτικές υπηρεσίες.

Όσον αφορά τον τουρισμό, είθισται μεγαλύτερη τουριστική δραστηριότητα να παρουσιάζει το δυτικό τμήμα της Λήμνου, και ιδίως στις περιοχές Θάνους, Πλατύ, Μύρινας, Κάσπακα, με μικρή εξαίρεση την περιοχή του Μούδρου. Το δυτικό τμήμα προσελκύει περισσότερους τουρίστες λόγω του προσανατολισμού σε κλασικού τύπου τουριστικού προϊόντος, στο οποίο πέρα από τις παραλίες περιλαμβάνονται ενδιαφέροντες οικισμοί, συγκεκριμένες παροχές κ.τ.λ. Στο γεγονός αυτό όμως συμβάλει και η έλλειψη υποδομών στο υπόλοιπο τμήμα του νησιού, καθώς επίσης το ότι η συνολική οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα συγκεντρώνεται γύρω από το βασικό ημιαστικό κέντρο. Να σημειωθεί ότι τα τελευταία χρόνια πραγματοποιείται μια αξιόλογη

προσπάθεια προώθησης του εναλλακτικού τουρισμού, μέσω της λειτουργίας αθλητικών θαλάσσιων δραστηριοτήτων στην περιοχή του Κέρους.

Σύμφωνα με τον Δήμο Λήμνου²⁸, το 2008 το σύνολο των ξενοδοχείων, όλων των λειτουργικών μορφών, στο Δήμο Λήμνου, ήταν 27 μονάδες με συνολικά 965 δωμάτια και 1979 κλίνες. Τα περισσότερα ξενοδοχεία βρίσκονται στη Δημοτική Ενότητα Μύρινας (23 μονάδες σε Μύρινα, Κάσπακα και Πλατύ), δύο (2) στη Δημοτική Ενότητα Νέας Κούταλης (Κοντιάς) και τρία (3) στη Δημοτική Ενότητα Μούδρου (Μούδρος).

Όπως προκύπτει και από τα στοιχεία του πίνακα που ακολουθεί, το 2007 στο Δήμο Λήμνου δραστηριοποιούνταν 426 τουριστικές και συναφείς επιχειρήσεις, εκ των οποίων 107 είναι εστιατόρια, οινομαγειρεία και ψητοπωλεία.

Πίνακας 2: Κατανομή Τουριστικών και Συναφών Επιχειρήσεων (2007)

Κλάδος	Δήμος Λήμνου
Γραφεία και πρακτορεία ταξιδίων κλπ	12
Ενοικιαζόμενα δωμάτια	101
Ενοικιάσεις αυτοκινήτων	11
Ενοικιάσεις θαλασσίων ειδών (ποδήλατα, κ.λ.π.)	6
Ενοικιάσεις λοιπών μεταφορικών μέσων	11
Εστιατόρια, οινομαγειρεία, ψητοπωλεία	107
Καφενεία	72
Κέντρα διασκέδασης	17
Λέσχες και καντίνες	16
Μπαρ, καφέ, ουζερί	29
Ξενοδοχεία	24
Ψητοπωλεία	20
Σύνολο Επιχειρήσεων	426

Πηγή: Δήμος Λήμνου, 2015

Να σημειωθεί ότι στην Λήμνο υπάρχουν δύο ξενοδοχειακές μονάδες, οι οποίες διαθέτουν τις κατάλληλες υποδομές για την διεξαγωγή συνεδρίων, δυναμικότητας 150 και 200 ατόμων.

²⁸ Δήμος Λήμνου, 2015

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΛΗΜΝΟΥ

3.1 Περιγραφή 3^{ου} Κεφαλαίου

Στο τρίτο αυτό κεφάλαιο παρατίθενται οι παρεμβάσεις που πρέπει να υλοποιηθούν έτσι ώστε σε βάθος χρόνου να υπάρξει περαιτέρω ανάπτυξη του νησιού. Συγκεκριμένα η πρώτη ενότητα του παρόντος κεφαλαίου αναφέρεται στον χωροταξικό σχεδιασμό και στις κινήσεις που πρέπει να γίνουν. Στην δεύτερη ενότητα παρουσιάζονται τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Λήμνος και χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης. Η τρίτη ενότητα αφορά το κομμάτι του τουρισμού και στις παρεμβάσεις που πρέπει να γίνουν για την ολοκληρωμένη τουριστική προώθηση του νησιού.

3.1.2 Χωροταξικός Σχεδιασμός Λήμνου

Σύμφωνα με όσα ορίζει το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, για την Λήμνο προβλέπεται ανάπτυξη του τουρισμού και πιο συγκεκριμένα του οικοτουρισμού, δεδομένου ότι το νησί διαθέτει αξιόλογους φυσικούς αλλά και πολιτιστικούς πόρους. Μέσω του οικοτουρισμού θα πρέπει να προβάλλονται οι γεωγραφικές ενότητες που διαθέτουν περιβαλλοντικές και πολιτισμικές αξίες, όπως για παράδειγμα υγροτόπους, αρχαιολογικούς χώρους, και τοπία φυσικού κάλους.

Σχετικά με τον πρωτογενή τομέα, ο οποίος τα τελευταία χρόνια χάνει έδαφος σε σύγκριση με τους άλλους δυο παραγωγικούς τομείς, προβλέπεται επέκταση και βελτιστοποίηση της αμπελοκαλλιέργειας. Ενώ παράλληλα θα πρέπει να υπάρξει ενίσχυση της παραγωγής και της τυποποίησης των προϊόντων. Δεδομένου ότι η Λήμνος φημίζεται για την ποιότητα των κρασιών τις, επομένως πρόκειται να γίνει προώθηση του εμφιαλωμένου ποιοτικού κρασιού της με ονομασία προέλευσης. Επιπλέον ίδρυση ΒΙΟΠΑ κυρίως για τα αγροτικά προϊόντα, με απώτερο στόχο την συμπληρωματικότητα τους με την τουριστική δραστηριότητα.

Από την άλλη πλευρά για να υπάρξει δυναμική ανάπτυξη και αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων του νησιού, θα πρέπει να ενισχυθούν οι θαλάσσιοι άξονες που την συνδέουν με την Βορειοανατολική ηπειρωτική ενδοχώρα, απαραίτητη κρίνεται

η αναβάθμιση των αερολιμενικών υποδομών, καθώς και η ενίσχυση του λιμανιού της Μύρινας, καθότι αποτελεί κόμβο περιφερειακής σημασίας.

Τα τελευταία χρόνια στο νησί γίνεται προσπάθεια αξιοποίησης των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, και συγκεκριμένα τα έργα που γίνονται και που θα γίνουν στο μέλλον θα πρέπει να βρίσκονται εντός των πλαισίων βιώσιμης ανάπτυξης με σεβασμό στην φέρουσα ικανότητα του φυσικού, αλλά και του ιστορικού περιβάλλοντος. Που σημαίνει ότι αιολικά, αλλά και φωτοβολταϊκά πάρκα δεν θα πρέπει να διαταράξουν την ισορροπία των βιότοπων και των υγροβιότοπων του νησιού, οι οποίοι αποτελούν και πόλο έλξης τουριστών, επομένως συμβάλουν στην ανάπτυξη της οικονομίας τους νησιού.

Δεν θα πρέπει να υπάρχουν μονάδες ανάπτυξης υδατοκαλλιέργειας σε περιοχές ανεπτυγμένες, δεδομένου ότι οι εν λόγω περιοχές παρουσιάζουν αυξημένο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη θαλάσσιου τουρισμού, μια μορφή τουρισμού στην οποία αν δοθεί η πέπουσα σημασία και υπάρξουν οι κατάλληλες υποδομές, σίγουρα μπορεί να βοηθήσει την οικονομία και κατ' επέκταση την ανάπτυξη της Λήμνου.

Σύμφωνα με τον Δήμο Λήμνου²⁹ στις προβλέψεις του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου περιλαμβάνονται:

- Το δομικό Σχέδιο Χωρικής Οργάνωσης του Δήμου Μούδρου.
- Η οργάνωση των χρήσεων γης και την προστασία του περιβάλλοντος των εκτός ορίων οικισμών και εκτός των προς πολεοδόμηση περιοχών του Δήμου Μούδρου, με βάση τις προτάσεις της Ειδικής Περιβαλλοντικής Μελέτης.
- Η γενική πολεοδομική οργάνωση όλων των οικιστικών υποδοχέων.
- Η ανάπτυξη και οργάνωση των βασικών δικτύων υποδομών του Δήμου Μούδρου.
- Η λήψη μέτρων για την ασφάλεια και την προστασία του Δήμου Μούδρου.
- Το πρόγραμμα ενεργοποίησης του Σχεδίου Χωρικής Οικιστικής Οργάνωσης Ανοιχτών Πόλεων του Δήμου Μούδρου.

²⁹ Δήμος Λήμνου, 2015

3.1.3 Προβλήματα που Χρήζουν Αντιμετώπισης στην Λήμνο

Ένα σημαντικό πρόβλημα στον τομέα της εσωτερικής οδοποιίας, είναι ότι με την παρούσα πολεοδομική οργάνωση των οικισμών είναι δύσκολη η διαχείριση του μεγάλου κυκλοφοριακού φόρτου που επικρατεί στο νησί, κυρίως κατά τους θερινούς μήνες.

Επίσης το υφιστάμενο δίκτυο δρόμων ήπιας κυκλοφορίας και των πεζόδρομων, είναι περιορισμένο και ως συνέπεια δεν υπάρχουν συνθήκες συνέχειας στην μετακίνηση των ευάλωτων χρηστών των οδών και ιδίως των πεζών³⁰. Ζωτικής σημασίας είναι ότι το υφιστάμενο δίκτυο πεζόδρομων δεν βοηθάει στην ανάδειξη των περιοχών φυσικού κάλους και των αρχαιολογικών περιοχών. Επίσης κρίνεται απαραίτητη η δημιουργία ποδηλατοδρόμων, δεδομένου ότι υπάρχει αύξηση της ζήτησης για μετακινήσεις με ποδήλατο.

Σοβαρό πρόβλημα, το οποίο αυξάνεται κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, είναι η έλλειψη θέσεων στάθμευσης στην περιοχή της Μύρινας, και σε άλλους οικισμούς που αποτελούν πόλο έλξης τουριστών. Επομένως κρίνεται απαραίτητη η διαμόρφωση χώρων ελεγχόμενης στάθμευσης, δεδομένου ότι οι δημόσιοι οργανωμένοι χώροι στάθμευσης δεν επαρκούν, το φαινόμενο της παράνομης στάθμευσης παρουσιάζει έξαρση το καλοκαίρι.

Όσον αφορά τα προβλήματα του επαρχιακού δικτύου, σύμφωνα με τον Δήμο Λήμνου³¹, παρουσιάζονται συνολικά προβλήματα λειτουργικότητας αλλά και αισθητικής, με συνέπεια την υποβάθμιση της εικόνας οικισμών με ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά και πολεοδομικά χαρακτηριστικά. Επιπλέον προβλήματα είναι:

- Η ασφαλτόστρωση επί παλαιών χαράξεων και η διέλευση μέσα από οικισμούς, ιδίως στον νότιο οδικό άξονα (Μύρινα, Πλατύ, Λιβαδοχώρι).
- Η μη συστηματική συντήρηση των τεχνικών έργων και του ασφαλτοτάπητα.
- Η έλλειψη κάθετων συνδέσεων μεταξύ των κύριων οδικών αξόνων (Αγ. Δημήτριος – Ατσική).
- Η διασφάλιση λειτουργικών προσβάσεων προς ορισμένες από τις λιμενικές εγκαταστάσεις του νησιού (Μούδρος, Διαπόρι).

³⁰ Δήμος Λήμνου, 2015

³¹ Δήμος Λήμνου, 2015

- Η γενική εικόνα των έργων δημοτικής οδοποιίας αντανακλά την αποσπασματικότητα και την έλλειψη γενικού σχεδιασμού και επαρκούς συντήρησης των έργων.
- Η συχνή κατάκλιση των πεδινών εδαφών τους μήνες της άροσης και της σποράς και η έλλειψη τεχνικών έργων, δυσχεραίνει την πρόσβαση και καθιστά απαραίτητη την επέκταση του αγροτικού δικτύου και τη συστηματική συντήρησή του.

Ένα ακόμα ζήτημα που χρήζει άμεσης αντιμετώπισης είναι αυτό της αστικής συγκοινωνίας. Αστική συγκοινωνία υπάρχει μόνο κατά την διάρκεια των αφίξεων-αναχωρήσεων των επιβατικών πλοίων ώστε να εξυπηρετηθούν οι ταξιδιώτες. Θα πρέπει να διευθετηθεί το θέμα της ενδοεπικοινωνίας των περιοχών του πολεοδομικού συγκροτήματος της Μύρινας, έτσι ώστε να εξυπηρετηθούν οι βασικές ανάγκες μετακίνησης των κατοίκων.

Εξίσου σημαντικό ζήτημα είναι ότι για τους κατοίκους των περισσότερων οικισμών του νησιού, τις απογευματινές ώρες δεν υπάρχει δυνατότητα μετάβασης στην Μύρινα, λόγω των περιορισμένων δρομολογίων των υπεραστικών λεωφορείων, ενώ και η συχνότητα των πρωινών δρομολογίων είναι μικρή.

Η συγκοινωνία στο εσωτερικό του νησιού διεξάγεται με τα λεωφορεία του ΚΤΕΛ Λήμνου. Όμως η συγκοινωνία από και προς το αεροδρόμιο γίνεται μόνο με ταξί, ενώ το λιμάνι της Μύρινας εξυπηρετείται με τη δημοτική συγκοινωνία (λεωφορείο του δήμου) και με ταξί. Εκτιμάται ότι ο αριθμός ταξί μπορεί να εξυπηρετήσει τόσο τις σημερινές όσο και τις μελλοντικές ανάγκες σε ορίζοντα δεκαετίας³².

Πρόβλημα εντοπίζεται κατά την θερινή περίοδο και ιδιαίτερα στις αιχμές της περιόδου, όσο και κατά την χειμερινή περίοδο, στο σύστημα θαλάσσιων μεταφορών και κυρίως αυτών της «άγονης γραμμής». Ο χρόνος ταξιδιού είναι αρκετά μεγάλος και υπάρχει περαιτέρω επιμήκυνση του λόγω πολλαπλών προσεγγίσεων σε ακατάλληλα λιμάνια. Το γεγονός αυτό δεν δυσχεράνει μόνο την ποιότητα ζωής των κατοίκων, αλλά και τους τουρίστες.

Γενικά, αρκετές αδυναμίες παρουσιάζουν οι λιμενικές εγκαταστάσεις των βασικών λιμένων εισόδου της Μύρινας και του Αγίου Ευστρατίου. Τα τελευταία χρόνια γίνονται

³² Δήμος Λήμνου, 2015

προσπάθειες και έργα βελτίωσης της δυναμικότητας υποδοχής πλοίων, αλλά και της ασφάλειας με την κατασκευή του νέου λιμανιού και του προσήνεμου μόλου στη Μύρινα, και τις προγραμματιζόμενες νέες λιμενικές εγκαταστάσεις. Όμως οι υπάρχουσες εγκαταστάσεις υποδοχής σκαφών αναψυχής στη Μύρινα και στο Μούδρο είναι επαρκείς για την υποδοχή μόνο ορισμένου αριθμού σκαφών, με περιορισμένη δυνατότητα παροχής υπηρεσιών πέραν του εφοδιασμού και των συνδέσεων με δίκτυα κοινής ωφέλειας (ηλεκτροδότηση, τηλεφωνική σύνδεση, πόσιμο νερό).

Δεδομένου ότι η υπάρχουσα υποδομή είναι ανεπαρκής, θα πρέπει να υπάρξει ο κατάλληλος σχεδιασμός έτσι ώστε η Λήμνος να αναβαθμιστεί σ' ένα προορισμό θαλάσσιου τουρισμού.

Στο κομμάτι της ύδρευσης, σύμφωνα με τον Δήμο Λήμνου³³, έχει πραγματοποιηθεί ολοκληρωμένη υδρογεωλογική έρευνα της περιοχής και εκπόνηση σχεδίου διαχείρισης των υδάτινων πόρων το οποίο πρόκειται να περιλαμβάνει τεχνικά έργα συγκρότησης των χειμερινών περιοχών, δημιουργία ταμιευτήρα και έργων εμπλουτισμού, θα θέτει περιορισμούς χρήσης και θα προβλέπει σύστημα διαρκούς παρακολούθησης και ελέγχου της ποιότητας είναι η μόνη μακροπρόθεσμη λύση του προβλήματος της έλλειψης υδρευτικών πόρων.

Παράλληλα και με βάση την σημερινή πρόοδο των τεχνικών αφαλάτωσης πρέπει να εξεταστούν από την άποψη της σκοπιμότητας – βιωσιμότητας λύσεις αξιοποίησης των υφάλμυρων αποθεμάτων της περιοχής Αυλώνα σε συνδυασμό με έργα προστασίας του υδροφορέα από την υφαλμύρωση και τα νιτρικά τα προερχόμενα από τις γεωργικές δραστηριότητες στην περιοχή³⁴.

Κατά την τουριστική περίοδο, στην περιοχή της Μύρινας υπάρχει σημαντικό πρόβλημα επάρκειας υδρευτικού νερού, επιπλέον προβλήματα εντοπίζονται και στην ποιότητα του νερού, για τον λόγο αυτό πραγματοποιούνται συνεχείς ποιοτικοί έλεγχοι.

³³ Δήμος Λήμνου, 2015

³⁴ Δήμος Λήμνου, 2015

3.1.4 Προώθηση και Ανάπτυξη του Τουρισμού στην Λήμνο

Η Λήμνος διαθέτει σημαντικά πλεονεκτήματα τα οποία με σωστή αξιοποίηση, μπορούν να κάνουν το νησί πόλο έλξης επισκεπτών. Διαθέτει σπουδαίο πολιτισμό αλλά και περιβάλλον, σε συνδυασμό με τον ήλιο και την θάλασσα. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο του νησιού είναι η ιστορική και πολιτιστική της κληρονομιά, τα αρχαιολογικά ευρήματα, τα μουσεία, οι εκκλησίες κ.τ.λ.

Όλα αυτά αν συνδυαστούν σωστά μπορούν να διαμορφώσουν ένα ανταγωνιστικό τουριστικό προϊόν, μέσω της ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως είναι ο οικοτουρισμός, ο θαλάσσιος τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο περιπατητικός τουρισμός, ο τουρισμός που θα προωθεί την παρατήρηση της φύσης σε μέρη όπως είναι οι προστατευόμενοι υδροβιότοποι.

Εικόνα 7: Τουριστικοί Πόροι της Λήμνου

Πηγή: Δήμος Λήμνου, 2011

Ο βασικός στόχος του Δήμου Λήμνου είναι να αναδείξει τον πλούτο του νησιού, ενώ παράλληλα να δημιουργήσει τις απαραίτητες υποδομές προσαρμοσμένες στις ανάγκες της τουριστικής αγοράς, καθώς επίσης και η περαιτέρω τουριστική ανάπτυξή τους, με τέτοιο τρόπο και σε τέτοιο βαθμό, ώστε να διασφαλίζονται οι καλύτερες δυνατές συνθήκες μετάβασης και διαμονής των επισκεπτών στο νησί, χωρίς να υποβαθμίζεται το περιβάλλον με στόχο την μεγιστοποίηση των οικονομικών και κοινωνικών ωφελειών προς την τοπική κοινωνία.

Ο Δήμος Λήμνου θα πρέπει να αντιμετωπίσει συγκεκριμένες προκλήσεις για την ανάπτυξή του και να λάβει υπόψη τις εξελίξεις της τουριστικής προσφοράς και ζήτησης τόσο σε διεθνές, όσο και σε εθνικό επίπεδο (έντονος ανταγωνισμός, διαφοροποίηση ζήτησης από τα παραδοσιακά τουριστικά προϊόντα, ανάπτυξη εναλλακτικές μορφών τουρισμού, κλπ.). Συγκεκριμένα, οι προκλήσεις που έχει να διαχειριστεί ο Δήμος Λήμνου είναι πρωτίστως κατά μήκος των παρακάτω αξόνων³⁵:

- Την «συγκρότηση» συγκεκριμένων διαφοροποιημένων και ποιοτικών τουριστικών προϊόντων που να βασίζονται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αλλά και στις υποδομές του.
- Την επίτευξη της αναγνωρισιμότητας της Λήμνου ως τουριστικού προορισμού μέσα από το κατάλληλο πρόγραμμα διαμόρφωσης τουριστικής εικόνας και προώθησης της στην τουριστική αγορά.

Κύρια αγορά του τουριστικού προϊόντος της Λήμνου είναι η Δυτική Ευρώπη και το κοινό της Βορείου Ελλάδας, ενώ τα τελευταία χρόνια υπάρχουν αρκετοί επισκέπτες από την Βουλγαρία.

Απαραίτητη κρίνεται η ενίσχυση της παρουσίας της Λήμνου στις αγορές των Σκανδιναβικών χωρών και του Βελγίου που στέλνουν τουρίστες με υψηλότερα εισοδήματα, στη Γαλλία, στην Ιταλία αλλά και στην Ισπανία με μεμονωμένους τουρίστες. Στόχος επίσης αποτελούν και οι Λήμνιοι της διασποράς. Μικρός αριθμός τουριστών τα τελευταία χρόνια προέρχεται από την Τουρκία και από την Ρωσία. Έτσι φαίνεται ότι η

³⁵ Δήμος Λήμνου, 2011

Λήμνος θα μπορούσε να στοχεύσει και σε άλλα τμήματα της τουριστικής αγοράς όπως τον Ινδικό Ωκεανό και την Άπω Ανατολή.

Όπως υποστηρίζει ο Δήμος Λήμνου³⁶ σε ότι αφορά στα ειδικά προϊόντα, υπάρχουν δυνατότητες ανάπτυξης μέσα από εντοπισμό των κατάλληλων αγορών:

- «Ο φυσιολατρικός τουρισμός με τις διάφορες εκδοχές του (bird- watching, περιπατητικός, χλωρίδας κ.λ.π. - άγρια φύση, απολιθώματα, ιαματικά) / Η φυσική επιλογή.
- *Ο πολιτιστικός τουρισμός με την ανάδειξη - προώθηση επιμέρους υφιστάμενων «μικρών» ολοκληρωμένων προϊόντων όπου ο τουρίστας δεν είναι παθητικός δέκτης, αλλά ενεργός συμμετέχων.*
- *Ο ναυταθλητικός τουρισμός με την συστηματική οργάνωση - προώθηση υποβρύχιων δραστηριοτήτων, αλλά και άλλων θαλάσσιων αθλημάτων από το επίπεδο των δραστηριοτήτων σε εκείνο των προϊόντων.*
- *Ο εκπαιδευτικός τουρισμός, αξιοποιώντας δραστηριότητες, περιοχές ιστορικού – αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, αλλά και δυνατότητες του Πανεπιστημίου Αιγαίου σε ειδικούς τομείς όπως το περιβάλλον αλλά και η διατροφή-γαστρονομία, η Λήμνος μπορεί να καταστεί πόλος έλξης επιστημονικών & εκπαιδευτικών συνεδρίων.*
- *Η κρουαζιέρα, λειτουργώντας ως κόμβος και εκμεταλλευόμενοι την αυξητική τάση των προσεγγίσεων των πλοίων στο σύνολο της χώρας, αφού δεν θα υπάρχουν μεγάλες αποστάσεις από τα Home Ports (αφετηρία και τελικός προορισμός), η Λήμνος μπορεί να αποτελέσει νέο προορισμό θαλάσσιου τουρισμού».*

Ο Δήμος Λήμνου έχει σχεδιάσει συγκεκριμένη στρατηγική προβολής και προώθησης του τουριστικού προϊόντος του νησιού, όμως για να μπορέσει η εν λόγω στρατηγική να έχει τα επιθυμητά αποτελέσματα θα πρέπει³⁷:

- Να είναι σαφής, αξιόπιστη και ελκυστική η περιγραφή του προτεινόμενου τουριστικού προϊόντος.

³⁶ Δήμος Λήμνου, 2011

³⁷ Δήμος Λήμνου, 2011

- Να είναι πρωτότυπη και να ξεχωρίζει από άλλα παρεμφερή τουριστικά προϊόντα που αναπτύσσονται σε ανταγωνιστικές περιοχές.
- Να έχει διαμορφωθεί με βάση τις αγορές στις οποίες απευθύνεται.
- Να βασίζεται στην ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων σε συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής, τα οποία την καθιστούν έναν ελκυστικό τουριστικό προορισμό, ο οποίος μπορεί να καλύψει ένα πλήθος ενδιαφερόντων καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.
- Να αξιολογείται συχνά ως προς της αποτελεσματικότητά της και να αναπροσαρμόζεται όταν αυτό θεωρείται αναγκαίο για την επίτευξη των στόχων.

Επομένως απαιτείται:

- να γίνει γνωστή η περιοχή στις δυνητικές «πελατείες»,
- να δημιουργηθεί μια έντονη τουριστική ταυτότητα ώστε να την θυμόνται οι ενδιαφερόμενοι,
- η προβολή της περιοχής με διάφορα μέσα επικοινωνίας,
- η κάλυψη των προσδοκιών των επισκεπτών ώστε να γίνουν οι ζωντανοί διαφημιστές του προορισμού.

Τα τελευταία χρόνια παρουσιάζεται αύξηση της τουριστικής κίνησης της Λήμνου. Συγκεκριμένα το 2014 σημειώθηκε αύξηση της τάξεως του 7,5%, σε σύγκριση με την ανάλογη κίνηση του 2013. Στο νησί από 9.196 αφίξεις το 2013 υπήρξε αύξηση σε 9.891 το 2014³⁸.

Τέλος να σημειωθεί ότι κατά την περίοδο 2006-2009 υλοποιήθηκαν οι παρακάτω δράσεις τουριστικής προβολής του νησιού, στο πλαίσιο του τοπικού προγράμματος LEADER+³⁹:

1. Δημιουργήθηκε αρχείο πολιτιστικής κληρονομιάς:
 - Έρευνα και καταγραφή πολιτιστικών, λαογραφικών και ιστορικών στοιχείων.
 - Σχεδιασμός και η ανάπτυξη λογισμικού τεκμηρίωσης και διαχείρισης του ψηφιοποιημένου υλικού

³⁸ Limnos FM 100, 2015

³⁹ Δήμος Λήμνου, 2011

- Έκδοση του πολιτιστικού οδηγού της Λήμνου.
- Έκδοση CD-ROM Πολυμεσικής εφαρμογής (Multimedia) του πολιτιστικού οδηγού.
- Δημιουργία, συντήρηση και ενημέρωση ιστοσελίδας του αρχείου πολιτιστικής κληρονομιάς (<http://lemnosheritage.net/>).
- Διοργάνωση έκθεσης των εργασιών του αρχείου πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η δράση υλοποιήθηκε από την Δημοτική Κοινότητα Μούδρου.

2. Τουριστική προβολή της Επαρχίας Λήμνου:

- Σχεδιασμός ιστοσελίδας και δημιουργία του δικτυακού τόπου (web site) www.limnostouristic.gr και προώθησή του σε ελληνικές και ξένες μηχανές αναζήτησης.
- Παραγωγή πληροφοριακού και διαφημιστικού υλικού.
- Συμμετοχή στην έκθεση «Καλοκαιρινές διακοπές 2008» & «Τουριστικό Πανόραμα».
- Καταχωρήσεις στον τουριστικό οδηγό «ΔΙΑΚΟΠΕΣ».
- Διαφημιστικές καταχωρήσεις σε έντυπα τουριστικών οδηγών.
- Διεξαγωγή ημερίδων – εκδηλώσεων ενημέρωσης και προβολής.
- Οργάνωση συνέντευξης τύπου στο πλαίσιο της έκθεσης «Καλοκαιρινές διακοπές 2008».
- Δημιουργία Ντοκιμαντέρ.

3. Δημιουργία υλικού προβολής του τουριστικού προϊόντος της Λήμνου:

- Σχεδιασμός ιστοσελίδας και δημιουργία δικτυακού τόπου (web site).
- Σχεδιασμός και εκτύπωση διαφημιστικών φυλλαδίων, εντύπων.
- Σχεδιασμός και εκτύπωση πληροφοριακών εντύπων.
- Διαφημιστικές καταχωρήσεις σε έντυπα.
- Σχεδιασμός και εκτύπωση Χαρτών.
- Σχεδιασμός και εκτύπωση Τουριστικού Οδηγού.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Λήμνος είναι ένα αρκετά αυτόνομο νησί, με σημαντικές προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης. Κατά το παρελθόν η οικονομία του νησιού κατά κύριο λόγο στηριζόταν στον πρωτογενή, όμως με την πάροδο του χρόνου και την μείωση του αγροτικού πληθυσμού, η συμβολή του πρωτογενή τομέα στην οικονομία του νησιού μειώθηκε, όμως δεν εξαλείφτηκε.

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει ανάκαμψη της αμπελοκαλλιέργειας. Η Λήμνος διαθέτει ποικιλίες κρασιών οι οποίες είναι περιζήτητες τόσο στην εγχώρια αγορά όσο και στο εξωτερικό. Επομένως μέσω της τυποποίησης των παραγόμενων προϊόντων μπορεί να υπάρξει ανάπτυξη στον συγκεκριμένο κλάδο. Ανάπτυξη σημειώνεται και στην παραγωγή των τυροκομικών προϊόντων της Λήμνου με Ονομασία Προέλευσης τα οποία είναι εξίσου γνωστά τόσο στην Ελλάδα, όσο και στις αγορές του εξωτερικού.

Η οικονομία του νησιού βασίζεται κατά ένα μεγάλο μέρος στο εμπόριο (λιανικό και χονδρικό), αλλά και στον τουρισμό. Η τουριστική κίνηση του νησιού παρουσιάζει αύξηση τα τελευταία χρόνια, σε σύγκριση με το παρελθόν που ήταν περιορισμένη. Αν υπάρξουν συγκεκριμένες δράσεις προώθησης του τουριστικού προϊόντος της Λήμνου, αλλά και αφομοίωση νέων μορφών εναλλακτικού τουρισμού, το νησί θα προσελκύσει ακόμα περισσότερους επισκέπτες, γεγονός το οποίο θα έχει άμεση θετική συνέπεια στην οικονομική δραστηριότητα του τόπου.

Η Λήμνος δεν είναι ένας τόπος που προσφέρει μόνο το τυπικό μοντέλο ήλιου-θάλασσας, διαθέτει πληθώρα αξιοθέατων, τόσο σε αρχαιολογικούς χώρους, όσο και σε μέρη φυσικού κάλους, όπως είναι οι προστατευόμενοι βιότοποι και υγροβιότοποι.

Τέλος, όπως σε κάθε τόπο έτσι και στην Λήμνο υπάρχουν έργα τα οποία πρέπει να γίνουν έτσι ώστε να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής των κατοίκων, αλλά και των επισκεπτών. Για την Λήμνο τα έργα αυτά έχουν να κάνουν με τις εγκαταστάσεις στο λιμάνι της Μύρινας, με έργα οδοποιίας, αλλά και με την ύδρευση και την αποχέτευση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Έντυπη Βιβλιογραφία

1. Αναπτυξιακή Λήμνου (ΑΝ.Ε.Λ.), 2008, "Προσέγγιση Leader", Λήμνος

Ηλεκτρονικές Πηγές

1. GreekVoyager, 2015, "Λήμνος"
<http://greekvoyager.com/el/proorismoi-stin-ellada/kentriko-kai-voreio-aigaiο/limnos/>
2. History Pages, 9/9/2012, "Η Λήμνος των ήρεμων διακοπών (Α΄ Μέρος)"
http://history-pages.blogspot.gr/2012/09/blog-post_9.html
3. LemnosSnails, 2015, "Η Λήμνος Σήμερα"
http://www.lemnosnails.com/?page_id=44
4. LimnosReport, 2015, "Ανακαλύψτε τη μαγεία της Λήμνου: Αφιέρωμα στη Γαστρονομία"
<http://www.limnosreport.gr/archives/75612>
5. Limnos FM 100, 2015, "Στο +7,5% η τουριστική κίνηση της Λήμνου για το 2014"
<http://www.limnosfm100.gr/limnos/item/11625-sto-7-5-i-touristiki-kinisi-tis-limnou-gia-to-2014.html>
6. MyLemnos, 2015, "Μυθολογία και Ιστορία της Λήμνου"
<http://www.mylemnos.gr/history.html>
7. NewsBeast, 11/12/2013, "Και επίσημα υπάρχει και προστατεύεται το απολιθωμένο δάσος της Λήμνου"
<http://www.newsbeast.gr/greece/arthro/619465/kai-episima-uparhei-kai-prostateuetai-to-prostateuetai-to-apolithomeno-dasos-tis-limnou>
8. Wikipedia, 2015, "Λήμνος"
<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9B%CE%AE%CE%BC%CE%BD%CE%BF%CF%82>
9. ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ, 2015, "Λήμνος"
<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9B%CE%AE%CE%BC%CE%BD%CE%BF%CF%82#.CE.93.CE.B5.CF.89.CE.B3.CF.81.CE.B1.CF.86.CE.AF.CE.B1>
10. Δήμος Λήμνου, 2015, "Στρατηγικό Πρόγραμμα Δήμου Λήμνου Περιόδου 2015-2019"
www.limnos.gov.gr/files/007/epitropidiabouleusis/epixsed2015-19.docx

11. Δήμος Λήμνου, 2011, "Επιχειρησιακό Σχέδιο Τουριστικής Προβολής Δήμου Λήμνου, 2011-2014"
http://www.limnos.gov.gr/files/007/Prokirikseis/epixeir.sxedio_tourist.prov.2011.2014.pdf
12. Μιμή Μ., 2013, "Η Εφαρμογή της Κ.Π. LEADER για τη Λήμνο", Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
http://dspace.aua.gr/xmlui/bitstream/handle/10329/5836/Mimi_M.pdf?sequence=3
13. Περιφερειακή Ενότητα Λήμνου, 2011, "Ιστορική Αναδρομή"
<http://www.lemnos.gr/lemnos/istoria/anadromi.htm>
14. Σωματείο Ιδιοκτητών Ενοικιαζόμενων Δωματίων Λήμνου, 2015, "Ιστορία της Λήμνου"
http://www.lemnosrooms.gr/?p=p_14&sName=%C9o%F4%EFn%DF%E1-%F4%E7%F2-%CB%DE%EC%ED%EF%F5
15. Τουριστικός Οδηγός Λήμνου, 2015, "Το όνομα του νησιού Λήμνος"
<http://www.limnosgreece.gr/el/onoma-toy-nisioy-limnos>
16. Τουριστικός Οδηγός Λήμνου, 2015, "Το απολιθωμένο Δάσος Λήμνου"
<http://www.limnosgreece.gr/el/apolithomeno-dasos-limnoy>
17. Τουριστικός Οδηγός Λήμνου, 2015, "Μυθολογία"
<http://www.limnosgreece.gr/el/mythologia>
18. Τουριστικός Οδηγός Λήμνου, 2015, "Ιστορικό Χρονολόγιο"
<http://www.limnosgreece.gr/el/istoriko-hronologio>
19. Τουριστικός Οδηγός Λήμνου, 2015, "Αρχαιολογικά Μνημεία Λήμνου"
<http://www.limnosgreece.gr/el/archaeological-monuments>
20. Τουριστικός Οδηγός Λήμνου, 2015, "Αξιοθέατα Λήμνου"
<http://www.limnosgreece.gr/el/sights>